

С. В. Сохань
канд. іст. наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

КИЇВСЬКІ БОГОСЛОВСЬКИЙ ТА ЙОРДАНСЬКИЙ ДІВОЧІ МОНАСТИРІ XVI–XVIII ст.: СПЛЕТІННЯ ДОЛІ В ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРИ

На основі комплексного аналізу архівних джерел з фондів ІР НБУВ здійснено спробу відтворення історії двох київських дівочих монастирів, заперечуючи гіпотези дослідників XIX ст. про їх об'єднання.

Ключові слова: Київський Богословський дівочий монастир, Київський Йорданський дівочий монастир, архівні джерела з історії київських монастирів XVI–XVIII ст.

Дівоче чернецтво посідає особливе місце в духовному житті народів православного світу. В своїх дослідженнях теми українського чернецтва І. Огієнко, спростовуючи теорію про вступ до монастирів тільки “зламаних душ”, порівнює чоловічий та жіночий поклик прийняти постриг, зазначаючи, що “великі й сильні духом, і взагалі великі духовними силами чоловіки дорого мали собі й бодай при війську – жінка цього не мала. Але видатна жінка, що мала в собі небуденні сили, часто йшла в монастир, єдине тоді місце, де можна було свої сили і виявити, і належно застосувати”¹. Київські дівочі монастирі не були обділені увагою істориків різних поколінь, зокрема М. Берлінським, М. Закревським, П. Лебединцевим. Водночас залишаються значні прогалини у вітчизняній історії дівочих монастирів та осмисленні їх внеску в духовну спадщину України.

Історія дівочих монастирів, як правило, досліджувалася разом з історією чоловічих монастирів, до яких вони були прикріплені територіально. Традиція забудови дівочих монастирів по сусідству з чоловічими прийшла до нас з давніх часів Київської Русі. Перший жіночий Андріївський (Янчин)² монастир існував поруч із

Федорівським, Ірининський із Георгіївським, Фролівський із Печерським, Богословський із Михайлівським, Йорданський із Кирилівським. Це було обумовлено особливостями монастирського управління дівочим монастирем: хоча його адміністрація була така сама, як і в чоловічих монастирях, але на ігумена чоловічого монастиря додатково покладався обов'язок опікуватися дівочим монастирем, та й виконання богослужіння ввірялося священику із сусіднього чоловічого монастиря. Це було спричинено тим, що черниці не дозволялося самим правити службу – для цього потрібний був пресвітер – особа чоловічої статі.

Інформація про дівочий монастир, який існував поряд із Михайлівським Золотоверхим монастирем, а потім був переведений в інше місце, проходила в багатьох писемних джерелах. Переміщення *Михайлівського* дівочого монастиря у XVIII ст. на Поділ під гору (нині Юрковиця) поряд з *Йорданським Миколаївським* дівочим монастирем³ і привнесло багато непорозуміння в історію обителі.

За документами XVI – другої половини XVII ст. він згадується за назвою – *Михайлівський* дівочий (паненський) монастир; кінця XVII ст. – *Михайлівський Софійський* дівочий; XVIII ст. – *Богословський Михайлівський* дівочий, *Йорданський Богословський* дівочий; кінця XVIII ст. – *Красногірський Богословський* монастир (нині він відроджений за назвою *Красногірський Покровський*). До всіх негараздів в житті цього монастиря з невизначеністю назви додалась ще і втрата оригіналів монастирських актових документів під час київських пожеж. Через обмеженість джерельної бази в працях дослідників XIX ст. з історії Києва поступово виникає об'єднана назва *Миколаєво-Богословський Йорданський* жіночий монастир.

Прикладом такого сприйняття цієї обителі є трактування М. Закревським в своїй праці “Описание Киева”⁴ історії монастиря під пріоритетною назвою – *Богословський* (в дужках паралельна – *Миколаєво-Йорданський*). Погляд М. Закревського на історію монастиря не поділяв його попередник М. Берлінський⁵. Позиція останнього стосовно *Богословського* та *Йорданського* монастирів на Подолі чітко визначена – два окремі давні київські дівочі монастирі, кожен з яких має власну історію. Спираючись на відомості з архівних джерел, історик церкви П. Лебединцев в своїх “Исторических заметках о Киеве”⁶ свідчить про існування в XVIII ст. двох Йорданських монастирів – *Йорданського Богословського*, в який переселені були черниці *Михайлівського* дівочого монастиря, та *Йорданського Миколаївського*.

Тема історії цих дівочих монастирів отримала своє продовження у зв'язку з виявленням нових джерел з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР). Зокрема, за описом передавання з Київської казенної палати до бібліотеки Київської духовної академії (далі – КДА) 1837 р. 7-ми документів *Богословського Михайлівського* монастиря, de-fakto, документ № 7 – належав *Йорданському Миколаївському* монастирю. За каталогом М. Петрова документи *Богословського Михайлівського* монастиря (№ 4 – XVII ст. та № 1 і № 3 – XVIII ст.⁷) описані як документи *Йорданського Миколаївського* монастиря⁸. Отже, розміщення документів у каталозі М. Петрова ще раз підтверджує гіпотезу об'єднання двох монастирів та ілюструє їх спільну історію.

В історії *Михайлівської* дівочої обителі одним з основних суперечливих питань є невизначеність з датою її заснування. Існують дві точки зору. Перше твердження, що підтримувалося М. Максимовичем,⁹ пов'язане з іменем Іова Борецького¹⁰, ігумена Михайлівського Золотоверхого монастиря у 1620–1631 рр. і засновника дівочого, або “паненського”, монастиря при Михайлівському Золотоверхому монастирі. За переказом, його дружина Никифора Федорівна Чеховичовна¹¹, прийнявши чернечий постриг разом із чоловіком, стала ігуменею *Михайлівського* дівочого монастиря. Але в дослідженнях XIX ст. нерідко трапляються й інші припущення стосовно існування цього монастиря до Іова Борецького. Так, М. Закревський, аналізуючи тестамент Іова Борецького від 2 березня 1631 р., вважає, що якби Борецький був засновником цього монастиря, він обов'язково згадав би про нього в своєму заповіті як про *Богословський* по назві збудованої ним у 1621 р. в Михайлівському монастирі церкви Іоанна Богослова. По-друге, в заповіті мали фігурувати хоч які-небудь вказівки на матеріальне утримання свого “детища”. Але відомості про *Михайлівський* “паненський” монастир в заповіті Іова Борецького стосуються лише умов постригу там його доньки Євпраксії та племінниці Минодори¹². Це дає підґрунтя відомому краєзнавцю для ствердження того, що монастир існував до Іова Борецького.

Цю думку поділяє ієромонах Михайлівського монастиря Є. Голованський, присвятивши в своїй праці “Киево-Златоверхий Михайловский первокласный монастырь и его скиф Феопания” окремий розділ *Богословському* дівочому монастирю. У фондах ІР зберігається чернетка цієї праці, яка датується 1866 р.¹³ Цікаво, що перший

варіант книги складався з 10-ти частин, 8 з яких більш стосувалися питань загальної історії Києва та його пам'яток, ніж Михайлівського монастиря. До друкованого видання 1878 р. (зі скороченою назвою) увійшли тільки перші дві частини про історію монастиря та Феофанівського скиту. На жаль, праця містить багато фактичних неточностей у викладі матеріалу та посиланнях на джерела. Наприклад, окреслюючи перші писемні згадки про *Михайлівський* дівочий монастир, автор спирається на записи, зроблені ігуменом Макарієм на сторінках рукописного Псалтиря, який зберігався в Михайлівській монастирській бібліотеці¹⁴, доповнюючи повідомлення тим фактом, що цей Псалтир “собственноручно им (Макарием – С.С.) перенесенный”¹⁵. Однак, аналізуючи рукописний каталог бібліотеки Михайлівського монастиря, складений у 1808 р. І. Фальковським, зокрема третю його частину – “библиотеку манускриптов или рукописей, подобным вышеозначенному порядком расположенную”, під № 23¹⁶, de-facto, знаходимо тільки Псалтир слідуваний XVI ст.¹⁷ з вкладним записом Іова Борецького. Можна припустити, що автор переплутав цю рукописну книгу з іншою відомою пам'яткою XV ст. – Євангелієм-тетр (за описом І. Фальковського, № 3), яка дійсно містить різні записи щодо монастирських володінь, починаючи із запису ігумена Макарія від 1526 р.¹⁸ Так, на арк. 251 є запис другої половини XVI ст. про грошові внески від княгині Анни Іванівни Соколинської-Масальської та двох сестер, які постриглись в черниці в *Михайлівському* дівочому монастирі за ігуменства Симеона. Роки ігуменства Симеона більшість дослідників звужує до 1560–1563 рр. Але серед документів Михайлівського Золотоверхого монастиря зберігається позов ігумена Симеона до князя Дмитрія Романовича Любецького про гвалтівний наїзд на монастирські лисковські землі від 19 грудня 1556 р.¹⁹ Отже, Симеон у 1556 р. вже був ігуменом Михайлівського Золотоверхого монастиря. Таким чином, спираючись на цю інформацію, можна припустити, що у 1550-і роки дівочий монастир при Михайлівському чоловічому монастирі вже існував, тобто гіпотеза, що засновником цього монастиря був Іов Борецький, не знаходить свого підтвердження.

Упродовж 1560–1631 рр. (до написання заповіту Іовом Борецьким) *Михайлівський* дівочий монастир не згадується в писемних джерелах. І тільки 18 серпня 1656 р. в універсалі гетьмана Богдана Хмельницького, відомого своєю прихильністю до монастирів, зна-

ходимо відомості про “паненський” *Михайлівський* монастир. Щоб покращити економічне становище, а саме “абы они законницы могли монастыря Золотоверхаго Михаила где хлеба достать”²⁰, цим документом у володіння дівочому монастирю надавалися містечко Ходосівка і село Креничі.

Іншим документом, який також підкріплював матеріальне становище насельниць дівочої обителі, була уступка Стефана Креницького, що надавала ігумені монастиря Меланії Корсунці 22 лютого 1674 р. села Креничі та Кривкувщина (або Круковщина). Згадку про цей уступний запис знаходимо в охоронному універсалі гетьмана Івана Самойловича від 10 серпня 1682 р., де, окрім підтвердження маєтностей згідно з універсалом Богдана Хмельницького, зазначено “наданя пана Степана Креницького”²¹. Слід зазначити, що в Генеральному слідстві про маєтності Київського полку 1729–1730 рр. проходять відомості про володіння монастирем селом Креничі ще за сто років до зазначеної уступки Креницького. Це, зокрема, дані про надання київським шляхтичем Богушем Гулькевичем (Галкевичем) Глебовським²², в майбутньому намісником київських митрополитів (1577–1580)²³, 30 травня 1576 р. села Креничі *Михайлівському* дівочому монастирю. Утім, інформація щодо змісту цього документа, яка була подана в Генеральному слідстві про маєтності Київського полку, мала свої неточності. По-перше, наявна помилка в датуванні – замість 1576 р. зазначено 1586 р. По-друге, документ стосувався визначення та розмежування підгірських ґрунтів Яна Чирського із креницькими, які належали Богушу Гулкевичу Глебовському, а не документального підтвердження передавання села Креничі *Михайлівському* дівочому монастирю. Тому уступку Стефана Креницького треба вважати основним відправним документом стосовно отримання у власність монастиря села Креничі. У XVIII ст. гетьманами Іваном Скоропадським (15 лютого 1720 р.) та Данилом Апостолом (5 липня 1729 р.) підтверджувалося право монастиря на це село. Згідно з монастирським описом 1701 р. Михайлівського монастиря²⁴ щодо маєтності Кривкувщина, то вона була “ново” надана гетьманом Іваном Мазепою універсалом від 22 серпня 1699 р. чоловічому монастирю.

Територіальне сусідство та підпорядкування *Михайлівського* дівочого монастиря Михайлівському Золотоверхому чоловічому монастирю – відомому осередку духовного життя на той час, позначалося і на соціальному складі насельниць монастиря. До кінця

XVII ст. він переважно складався з представниць елітних прошарків населення. Окрім вищевказаної згадки про княгиню Анну Іванівну Соколинську-Масальську, в джерелах зустрічаються відомості про пожертвування від 9 серпня 1690 р. “пляцу” черницею дівочого монастиря Анною Луцковою (у світському житті – Аквилина, вдова Лук’яна Александровича, київського цехмістра)²⁵ Михайлівському чоловічому монастирю. Хоча пожертви від окремих осіб і надходили до монастиря, зокрема митрополит Гедеон Четвертинський у 1689 р. за духівницею призначив 100 золотих на користь монастирю, проте процвітання *Михайлівської* дівочої обителі не спостерігалось. Причиною цього було те, що пожертви надавалися переважно на користь чоловічого монастиря, а не дівочої обителі. Яскравим прикладом цього може слугувати вищезазначене дарування “пляцу” від черниці Анни.

Життя монастиря, безперечно, залежало від діянь, авторитету та вправності опікування справами його ігумені. Відтворити реальну картину історії православних монастирів неможливо, не розглядаючи особливої ролі та місця черниць в нашій духовній культурі. На жаль, незначні відомості про ігуменю *Михайлівського* дівочого монастиря отримуємо тільки зі скарг, поданих від монастиря до царів Іоанна і Петра Олексійовичів, гетьмана Івана Самойловича, імператриці Єлизавети Петрівни. У фондах ІР знаходимо подання ігумені *Михайлівського* монастиря Ксанфії від 16 жовтня 1786 р. до митрополита Київського Самуїла²⁶. Дані про ігуменство Никифори, дружини Іова Борецького, окрім легенд та переказів, взагалі відсутні. Ім’я ігумені Меланії Корсунки (1674–1682) згадується в уступці Стефана Креницького та універсалі Івана Самойловича. З документів монастиря, що зберігаються в колекції Церковно-археологічного музею КДА у фондах ІР²⁷, довідуємося про трьох ігуменій – Агафію Іванівну (1688–1719), Анастасію (1719) та Ксанфію Протанську (1758–1759). Наступні ігумені – Макарія (1764–1768), Віра (1768–1769) та Ксанфія (1769–1786) побіжно згадуються в розвідці студента КДА А. Саббатовського про історію жіночих монастирів з посиланням на “Списки ієрархов и настоятелей монастырей Российской церкви” П. Строева²⁸.

Серед монастирських документів із фондів ІР (за каталогом М. Петрова № 216, док. № 4) згадуються два списки царських грамот, що стосуються *Михайлівського* дівочого монастиря. Про дбайливе ставлення черниць до цих трьох ветхих аркушів кінця XVII ст.,

розірваних на згинах, як до найцінніших документів, що зберігалися в архіві монастиря, свідчить їх неодноразове скріплення ниткою архіваріусом. Документи датуються 15 жовтня 1690 р. Відзначимо, що в каталозі М. Петрова списки подані з помилковою датою написання – 1671 та 1691 р.²⁹ Перший список – це копія листа Іоанна і Петра Олексійовичів до київського воєводи Михайла Григоровича Ромодановського стосовно царського жовтневого указу 1688 р. про розмежування дівочого монастиря із чоловічим. Очевидно, це був відгук на чолобитну ігумені Агафії, яка у 1688 р. разом із трьома старицями і 20-ма служками їздила до Москви з “проханням” до царів Іоанна і Петра Олексійовичів.

За словами П. Лебединцева, зміст чолобитної стосувався надання монастирю майже вщент зруйнованої та пустої Трьохсвятительської церкви. Через брак своєї престольної церкви черниці вимушені були ходити до чоловічого монастиря. На довершення, ігуменя Агафія скаржилася на утиски з боку ігумена Сильвестра і михайлівської братії та важку працю на монастирських полях. Звичайно, якщо дівочий монастир знаходився в повній патріархальній залежності від чоловічого, то і економічне господарювання цих монастирів також було спільне. До обов'язків черниць, окрім шиття одягу, входила і праця на земельних монастирських наділах – полях та городах. Оскільки роки ігуменства Сильвестра припадають на 1691–1697 рр., очевидь ще і в 90-ті роки XVII ст. ігуменя Агафія навідувалася до Москви зі скаргами на ігумена. Царським розпорядженням київському воєводі наказано було “в Киеве в верхнем Городе михайловского девича монастыря место с кельями на котором они ныне живут от михайловского мужеска монастыря отгородить крепкою и не низкою оградюю. Чтоб проходу из того девича монастыря в мужеск монастырь не было. А в котором месте в тот девич монастырь ворота, и в том месте идучи в монастырь на правой стороне десять келий их старицких снести, и построить на другой стороне против старых келий и с киевских доходов”³⁰.

Другий список – це царська грамота до гетьмана Івана Мазепи, що стосується чолобитної ігумені Агафії із сестрами від 8 жовтня 1690 р., яка вирішила повернути до маєтностей *Михайлівського* дівочого монастиря село Ходосівку за давньою суперечкою із *Вознесенським* (Печерським) жіночим монастирем. Слід зазначити, що межове розташування цього села із другим селом Підгірці, яким володіли черниці *Вознесенського* монастиря протягом багатьох ро-

ків, вносило свої корективи у питання володіння Ходосівкою. Так, власницьке право, що стверджувалося універсалами українських гетьманів на це село від 18 серпня 1656 р. та від 10 серпня 1682 р. *Михайлівському* дівочому монастирю, скасовувалося наданням його царськими грамотами від 31 грудня 1659 р.³¹ та від 27 січня 1688 р.³² *Вознесенському* монастирю. Обґрунтовуючи свої пріоритетні права на Ходосівку, ігуменя Агафія зазначила у своїй чолобитній, що у 1686 р. були надіслані до Москви найважливіші списки кріпостей *Михайлівського* дівочого монастиря із актової книги Київської міської ратуші (універсал Богдана Хмельницького, уступний запис Стефана Креницького та універсал Івана Самойловича). В документі також згадуються цікаві відомості про млин, який був побудований на кошти *Михайлівського* дівочого монастиря та куплений черницями ґрунт поряд із Ходосівкою із садом та ставком у ходосівського сотника за 50 крб., що після 1688 р. також відійшли до *Вознесенського* дівочого монастиря. Отже, царською грамотою наказано було Іванові Мазепі учинити слідство за цими землями між двома дівочими монастирями, спираючись на жалувані грамоти та кріпості “по войсковым правам и по своему рассмотрению”³³. Безсумнівно, гетьманом не було зроблено нічого, щоб зрушити цю справу на користь *Михайлівського* дівочого монастиря, тому що ігуменею *Вознесенського* монастиря тоді була його мати Марія Магдалина Мокієвська. Зазначимо, що у 1719 р. суперечки цих двох монастирів навколо земельних володінь відновилися. Але тут питання вже постало про законність межі між селами Підгірці та Креничі.

Хоча земельні питання ігуменя Агафія своїми чолобитними не вирішила, принаймні становище обителі на деякий час поліпшилось. Проте після зведення загорожі між чоловічим та дівочим монастирями постала проблема відсутності храму для молитов. Особливо привабливо для дослідників історії Києва було характеризувати першу церкву на честь Іоанна Богослова у *Михайлівському* монастирі, збудовану Іовом Борецьким у 1621 р., як храмову церкву *Михайлівського* дівочого монастиря. Але це твердження є безпідставним. Чолобитна Агафії свідчить, що окремої престольної церкви до кінця XVII ст. в *Михайлівському* дівочому монастирі не було. Прохання отримати пусту Трьохсвятительну церкву до обителі лишилося не вирішеним.

Наприкінці XVII ст. *Михайлівський* дівочий монастир отримав назву *Софійський*. Існування престольної дерев'яної церкви Святої

мучениці Софії та трьох дочок її – Віри, Надії та Любові, збудованої близько 1695 р.³⁴ на кошти царівни Софії, підтверджується архівними джерелами. Свідченням назви *Михайлівський Софійський* монастир є згадка в документі № 28 (написаний після 1759 р.) у збірнику документів XVII–XVIII ст. з історії Києва і Київської академії, складеному М. Петровим³⁵. Зазначимо, що в період правління Іоанна Олексійовича і Петра Олексійовича та завдяки утриманню царівни Софії Олексіївни монастир був забезпечений всім необхідним – служебними книгами, церковним начинням, посудом та ін. Про це свідчать такі відомості: “на сей монастырь изъ государевой казны жаловано давать на свечи, на вино, и на ладанъ по 20 рублей, на священника по 10 рублей и по кулю всякаго збожья муки, клирошанамъ по осми копь, пономарце по 10 золотыхъ и на пропитаніе всемъ обще каждой монахине по одной четверти разной муки по всякъ годъ, что все и выдавано было по 1710 годъ. Въ коем году во время бывшаго поветра³⁶, какъ утратился на то жалованный указъ, то съ того времени до 1758 года ничего не давано”³⁷.

За ігуменства Іоанікія Сенютовича (1713–1715) в історії *Михайлівського Софійського* дівочого монастиря відбулися значні події – переселення монастиря на Поділ та отримання назви *Богословський*, за якою він увійшов в історію київських монастирів. Але на той час на долю насельниць припало багато випробувань. По-перше, переселення дівочого монастиря в інше місце припало на трагічні події в Києві – лютування морової епідемії 1710 р. По-друге, не було визначено точне місце переселення черниць. За словами П. Лебединцева, у 1706 р. Петро I, перебуваючи в Києві проїздом до Польщі, побачив на горі між Печерськом та Старим Містом значну кількість будівельного матеріалу, який начебто був підготовлений для будівництва *Михайлівського Софійського* дівочого монастиря. Автор припускає, що це була гора, на якій в 1838–1842 рр. був зведений Інститут шляхетних дівчат (сучасна вул. Інститутська). За вищезазначеним документом № 28 згадується інше місце планування заселення черниць – Клов. Між іншим, кловська місцевість належала Печерській лаврі, тому відомості в документі № 28 про “не допущення” саме Печерською лаврою на цю гору *Михайлівського Софійського* дівочого монастиря через побоювання розповсюдження епідемії (у 1710 р. від чуми померли ігуменя Агафія та багато стариць обителі) є цілком логічними. Відтак вибір випав на третє місце – Поділ.

Наступний період життя черниць *Михайлівського Софійського* монастиря проходив за підтримки київського митрополита Іоасафа Кроковського (1708–1718) та князя Дмитра Голіцина. Під час другого візиту Петра I до Києва, коли була подана чолобитна ігумена Іоанікія Сенютовича, яка стосувалася подальшої долі *Михайлівського Софійського* дівочого монастиря, виявилось, що виконання указу Петра I від 1711 р. стосовно переїзду дівочої обителі в інше місце затягується. Для прискорення вирішення цього питання Петро I надав відповідне розпорядження князю Дмитру Голіцину, а той, в свою чергу, – київському коменданту. Нарешті у 1712 р. відбувся переїзд черниць на Поділ, – по сусідству з *Йорданським* дівочим монастирем. Ігумен Сенютович скаржився, що михайлівські черниці вивезли із собою всі церковні речі та гроші із монастирської казни, не повідомивши про свій від'їзд, що спричинило пограбування цих будівель місцевим населенням. Через кілька днів, на прохання ігумена Сенютовича, був виставлений комендантський караул до будівель монастиря. Далі, впродовж зими 1712 р., черниці вивозили зі своїх келій всі речі, навіть деякі келії розібрали і розпродали солдатам та в чоловічий монастир. Келії, які належали померлим черницям, були залишені монастирю, але без вікон, дверей та замків³⁸. Навесні ігумен Сенютович зняв огорожу, яка розділяла чоловічий і дівочий монастирі, і долучив до своєї території територію дівочого монастиря. Храмову церкву трьох святих мучениць він віддав коменданту Печерського полку Миколі Кринци як полкову за вапно. Але обіцяних “полтретя-ста вапны” за церкву монастирем не було отримано через наданий їй статус “государевої церкви”. Дзвони із церкви дівочого монастиря були перевезені на Михайлівську монастирську дзвіницю, а гетьманські гроші, на прохання єпископа Захарія Корниловича, були надані чоловічому монастирю. Гетьман Іван Мазепа обіцяв дати десять тисяч на іконостас до монастиря. Проте, згідно з монастирським описом 1701 р., київський митрополит Іоасаф Кроковський “в трапезе иконостас своєю мздою устроил”³⁹. У розписному списку міста Києва від 13 квітня 1695 р. зазначено, що в Михайлівському монастирі є “особая церковь деревянная теплая с трапезою во имя Иоанна Богослова. Да подле Михайловского ж монастыря в Новодевичьем монастыре церковь деревянная на имя Святой Софии”⁴⁰. Після переїзду дівочого монастиря на Поділ, напевно, залишки після перебудови частини церкви Іоанна Богослова на трапезну палату були перенесені в

урочище Плоське, де і була відбудована дерев'яна церква Іоанна Богослова. Отже, на початку XVIII ст. *Михайлівський* дівочий монастир отримав церкву Іоанна Богослова на Подолі і нову назву – *Богословський*.

Саме з цього часу і починається спільний період в історії двох монастирів *Богословського* та *Йорданського*. Місце розташування *Богословського* монастиря було визначено, зокрема, монастир отримав від київських міщан Павла і Марії Шабельських ґрунт під *Йорданським* монастирем в урочищі Плоське за Києво-Подолом, куди і повинен був переміститися. Нове місце ще не було облаштоване під монастирське життя (відсутність келій для стариць, умов життя), тому тимчасово черниці розмістилися по сусідніх жіночих монастирях. Ігуменя Анастасія та намісниця Феодосія поселились у *Фролівському* жіночому монастирі, забравши з собою 200 золотих грошей від монастирських земельних наділів, книги, срібні хрести, кадило, чаші та інше церковне начиння, а 20 монахинь поселились в *Йорданському* монастирі. Насельниці *Йорданського* монастиря скаржилися, що, зайнявши 15 келій, михайлівські черниці нічого не принесли з собою із майна монастиря, а тому *Йорданська* обитель домоглася переселити всіх насельниць *Богословської* обителі до *Фролівського* монастиря. У 1714 р. Сенютович доводить до відома Іоасафа Крюковського, у відповідь на чолобитну михайлівських черниць, що ним було надано до *Богословського* монастиря – 300 золотих, 9 червонців, служебні книги і одяг для служби. Прохання черниць щодо повернення 5-ти дзвонів, які належали дівочому монастирю і окрім одного “государского” були придбані за власні гроші, залишилося без відповіді⁴¹.

Необхідно зауважити, що подальше облаштування монастиря відбувалося за допомогою знаних можновладців. Слід згадати ім'я київського міщанина Івана Петровича Гудими (Левковича), райці Київського магістрату (1717–1737), ктитора⁴² цього монастиря, який переймався справами подільських “новосельців”. По-перше, він побудував нову церкву Іоанна Богослова для монастиря. Коли церква і келії згоріли під час київської пожежі 1718 р., за його кошти вони були знов відновлені. Окрім цього, після пожежі монастир за допомогою двох полків солдатів і козаків був огорожений від гори “рогатками”⁴³, а навколо границь монастиря побудоване дерев'яне укріплення – “палісад”,⁴⁴ що надавало обителі більшої захищеності від зовнішнього світського життя і свідчить про її стале матері-

альне положення на початку XVIII ст. Вдруге було відроджено церкву Іоанна Богослова тим самим Гудимою. В історичній довідці зазначено, що будівництво церкви було із “дерева бывшего в государевых на Днепре двох суднах называвшихся галеры выстроена во имя святого Иоанна Богослова”⁴⁵.

Отже, *Богословський* монастир упродовж 1712–1718 рр., через неупорядкованість свого приміщення, був тимчасово розташований на території *Йорданського* монастиря, що і призвело до помилкових гіпотез стосовно об’єднання цих двох монастирів. Але документальні згадки про будівництво огорожі навколо монастиря після пожежі 1718 р. дає підстави стверджувати, що монастир все ж таки існував окремо від *Йорданського* дівочого монастиря. Свідченням фінансової незалежності монастиря може слугувати факт відбудування своєї церкви на честь Іоанна Богослова та келій, а також документи про участь монастиря в судових справах з іншими монастирями щодо земельних суперечок⁴⁶. Так, у 1719 р. відновилися суперечки між *Богословським* та *Фролівським* монастирями навколо земельних володінь. Питання постало про визначення границі між селами Підгірці та Креничі. Про це дізнаємося із запису декрету з актової міської книги від 31 січня 1761 р. про спірне розмежування креницьких та підгірських ґрунтів *Богословського* та *Фролівського* монастирів. Завдяки енергійній ігумені Ксанфії справа була вирішена на користь *Богословського* монастиря. Пошук дозволив авторові виявити показовий факт попереднього шахрайства та беззаконних дій ігумені Марії Магдалини Мазепиної щодо захоплення та привласнення креницьких ґрунтів до *Фролівської* обителі шляхом перенесення межі між спірними ґрунтами. Границя між селами Креничі та Підгірці була відновлена за розмежуванням від 30 травня 1586 р.

Про прихильне відношення до монастиря царюючих осіб свідчить надання царицею Єлизаветою Петрівною у 1744 р. двох тисяч грошей на чергову відбудову церкви Іоанна Богослова та келій, за яку знову взявся вже колишній райця Іоанн Гудима у 1748 р. Проте під час пожежі 25 травня 1754 р. майже половина келій згоріла.

Інформацію про історію *Богословського* дівочого монастиря у другій половині XVIII ст. доповнює документ (за каталогом М. Петрова № 216, док. № 1), описаний як “зошит”, в якому представлені копії зі справи за чолобитною ігумені Ксанфії із сестрами від 15 грудня 1759 р. Прохання було подано в розрядний архів Правлячого Се-

нату для отримання довідки про наявність жалуваних грамот та документів, що стосуються маєтностей цього монастиря. Енергійна ігуменя Ксанфія Протанська зробила спробу відновити власницькі монастирські права. Але суттєва помилка в проханні ігумені, зокрема не зазначення першої назви монастиря як *Михайлівський* дівочий, призвела до негативної відповіді з контори розрядного архіву щодо наявності давніх документів *Богословського* монастиря. При повторному відкоригованому проханні від 19 січня 1760 р. були виявлені копії документів про підтвердження прав *Богословського Михайлівського* монастиря на маєтності.

Окрім налагодження в справах маєтнісних, ігуменя Ксанфія намагалася ще поліпшити побут та матеріальне становище обителі. Завдяки її старанням у 1758 р. відновилося щорічне жалування з казни, яке було припинене в 1710 р. Так, на монастир було призначено по 100 крб. грошей та по сто четвертей борошна⁴⁷ на рік. Доповненням до щорічної підтримки було цільове надання 2151 крб. 46 коп. на укріплення гори, внутрішніх і зовнішніх будівель, монастирської огорожі. За історичною довідкою, за ці гроші була збудована нова тепла церква на честь свв. Захарія і Єлизавети, келії для ігумень, огорожа із протокою та криниця⁴⁸.

Відтворити історію *Богословського* дівочого монастиря у XVIII ст. неможливо без згадки про *Йорданський* дівочий монастир. Перші відомості про нього зафіксовані документальними свідченнями про існування церкви св. Миколи цього монастиря. На Подолі була не одна церква св. Миколи, тому слід виокремлювати кожну з них за власною особливою назвою – церква св. Миколи Притиска, св. Миколи Доброго, св. Миколи Набережна тощо. Отже, церква дівочого монастиря визначалася своєю назвою – церква св. Миколи *Йорданська*, яка походила від назви озера, що містилося навпроти церкви на Оболоні. *Йорданський Миколаївський* монастир був розташований в північно-західній частині Києва, за Подолом, в урочищі Плоське під горою. Межею між *Богословським* та *Йорданським* монастирями був лише струмок, який збігав з гори. Ранні відомості в джерелах про церкву св. Миколи *Йорданську* пов'язані зі спільною діяльністю з однією із вищезазначених церквою св. Миколи Притиска. Спірна справа ігумена Кирилівського монастиря Симеона, задокументована 2 грудня 1539 р.⁴⁹, із священником церкви св. Миколи Притиска⁵⁰ містить перші згадки про землі, які належали справданна церкві св. Миколи *Йорданській*. Далі ця церква

згадується в грамоті Сигізмунда III за 1605 р., коли вона була приписана до Кирилівського монастиря на прохання ігумена Василя Красовського, у виписах із трибунальських книг Київського воеводства 1618 р., із земських книг Київського воеводства 1626 р. про розмежування церкви св. Миколи Притиска із Печерським монастирем та йорданськими грунтами Кирилівського монастиря. Тут зазначено, що землі церкви св. Миколи Йорданської були захоплені під час занедбання. Але свідчення про існування в Києві Йорданської церкви в першій половині XVI ст. ще не є доказом існування в цей час дівочого монастиря. Отже, з упевненістю констатувати, що монастир був заснований в XVI ст., коли вже існувала церква св. Миколи Йорданська, без документальних підстав неможливо. Досліджуючи історію київських жіночих монастирів, А. Саббатовський визначає дату заснування *Йорданського* монастиря до 1626 р., посилаючись на привілей Сигізмунда III від 16 лютого 1626 р. на ігуменство Софронія Жеребило-Лабунського. Зокрема, в привілеї містяться відомості про угіддя та прибутки Кирилівського монастиря, де зазначено: "...з грунтами Кирилівськими и з церквою святого Николы Ерданского и со всеми до тых церквей грунтами, принадлежностями и пожитками, здавна ведлуг наданья и фундушов тому монастирю належачими..."⁵¹. Але в документі знов таки згадується лише церква св. Миколи Йорданська з належними їй грунтами, а словосполучення "монастирю належачими" стосується Кирилівської обителі, а не *Йорданської*. Отже, підстав для ствердження факту існування дівочого монастиря на початку XVII ст. немає.

У фондах ІР зберігаються документи, які стосуються історії *Йорданської* обителі, зокрема, на підтвердження прав *Йорданського* дівочого монастиря на "пляц" в Києві. Це випис із книг Київського магістрату від 29 вересня 1768 р., наданий ігумені *Йорданського* монастиря Таїсії про законність володіння монастирем "пляцом" з вільною землею, на якій здавна на кошти монастиря був збудований палац та будівлі для різних монастирських потреб, що надавалися в оренду. Зауважимо, при розгляді справи було виявлено в міській книзі запис від 14 березня 1618 р. із записом привілею Сигізмунда III від 2 жовтня 1617 р., де міститься інформація про земельні грунти церкви св. Миколи Йорданської (але ще раз зазначимо – не монастиря). Нарешті, в описах Київського намісництва за 1787 р. зустрічаємо дату заснування монастиря – це 1650 р., після якої найчастіше в джерелах є дані про монастир, а не

про церкву св. Миколи Йорданську. В опису зазначено: “В сем монастыре церковь святителя Христова Николая с одним престолом; келий: игуменская и для монашествующих – сто восемь, строения деревяннаго. В округ сего монастыря ограда с колоколнею. Оной монастыр 1650 году по утишении бывшего татарского нападенія устроен”⁵². Вочевидь, дату 1650 р., яка проходить у джерелах із визначеним *Йорданським* дівочим монастирем, слід вважати датою заснування монастиря.

Як виглядала церква св. Миколи Йорданська? Аналізуючи особливність споруди за “Історичним та географічним описом Київського намісництва 1787 р.” та описанням церкви св. Миколи за планом Києва 1695 р., в якому вона вже постає як церква при *Йорданському* дівочому монастирі, слід зауважити, що вона зберегла штрихи давньої церковної споруди. Нагадаємо, що при перебудовах та добудовах до церков упродовж XVII–XVIII ст. та оновленні споруд після київських пожеж рідко зберігалися основні форми архітектурного ансамблю церкви. Спираючись на план Києва 1695 р., Ф. Ернст описує однопрестольну церкву св. Миколи Йорданську, що була за Подолом, під горою. “При ній, – зазначає автор, – у XVIII ст. був заснований дівочий монастир. Церков мала один престол (на малюнку видно зображені два низьких без хрестів, вівтарні зруби)”. Знавець церковної архітектури зауважує, що церква належала до рідкісного типу однозрубних та одноглавих. Пізніше на кресленні *Йорданського* монастиря в Київському Всеукраїнському історичному музеї церква св. Миколи Йорданська мала вже три зруби і три глави⁵³.

Протягом другої половини XVII ст. все частіше в документах зустрічаються відомості про монастир. Наприклад, в доповіді думного дяка Омеляна Українцева про приїзд до Москви Марії Магдалини від 15 грудня 1687 р. згадується, що у 1665 р. ігумені *Йорданського* дівочого монастиря дано “на отпуск: денег 3 руб., 2 пары соболей, одна в 2 руб., другая в 3 руб.; старицам денег по рублю, по паре соболей, по 2 руб. Пара, да им же дано в Приказ питья: 3 ведра меду, 5 ведер пива да по 5 подвод ямских”⁵⁴. Отже, матеріальною підтримкою з боку влади монастир не був обділений. Підтвердженням доброго забезпечення монахинь цього монастиря є випис із міських книг Київської ратуші із записом черниці *Йорданського* дівочого монастиря Анастасії Мировської старшому райці київському Василю Зименку про надання йому власного ґрунту біля річки Сирець від 26 лютого 1687 р.⁵⁵

За переказом, перші ігумені цього жіночого монастиря були родичами відомого церковного діяча, проповідника Дмитрія Туптала (Ростовського), діяльність якого була тісно пов'язана з Кирилівським монастирем (у 1668 р. прийняв постриг в цьому монастирі, з 1697 р. – ігумен). Відомі імена трьох ігумен з *Йорданського* дівочого монастиря до 1710 р. – Панфілія, Февронія та Параскева. Остання була рідною сестрою Дмитрія Туптала і померла в 1710 р., залишивши тестамент, в якому батьківський двір Сави Туптала, що знаходився біля церкви св. Миколи Притиска, заповідала Кирилівському монастирю. Імена ігумен, що опікувалися монастирем в другій половині XVIII ст., – Таїсія (1765–1775) та Олександра (1775–1780).

За монастирськими документами із фондів ІР (за каталогом М. Петрова док. № 7) дізнаємося про зусилля ігумені Таїси у 1768 р. відновити монастирську земельну власність. Відомості про це отримуємо із випису Київського магістрату, що регламентує закріплення та визначення границь монастирських ґрунтів. Зокрема, про “пляц” на Подолі, на території якого був збудований палац коштами монастиря та різні споруди, які надавалися в оренду, і з якого монастир отримував “куничні”. Границі цього “пляцу” так обмежуються в документі: “...воротами на мостовую улицу лежачую к набережнониколской церкви, а по правой стороне от пляцу цеху кравецкого, на которой состоят цеховые избы, и двор киевского мещанина Григория Равного; и тылу от земли Киевобратского монастыря от жителя Петра Андреева, и от рыбного торгу, а по левой стороне, идучи з мостовой улицы на ґрунт от пляцу церкви Преображенской Киевоподолской, на которой удова Новодворская живет...” Розміри “пляцу” дають підстави стверджувати наявність значних прибутків для спокійного життя обителі.

Ориґінали монастирських документів *Йорданського* монастиря спіткала та ж сама доля, що і документи монастирів на Подолі – вони згоріли. Тому відновлення своїх власницьких прав дівочий монастир отримав за записами судових справ різних років, виписок із куничних книг 1720–1725 рр. та ревізійної книги за 1758 р. Зокрема, згадується запис від 4 березня 1684 р. про продаж степанівським жителем Дмитрієм Богдашевичем і його дружиною Анною Захаріївною Шоховною київському міщанину Григорію Михайловичу “пляцу”, який був на межі з “пляцом” *Йорданського* монастиря. Інші відомості за куничними книгами стосуються переліку

осіб, які платили “куничні” монастирю. Це Кіндрат Гамалійник, Самойлиха Кушнірка, Осип Різник, Семен Шинкар, Яків Дюгтяр і Петриха вдова. За ревізійною книгою є відомості про “бражницю” Христину Тимошиху, яка жила на території цього “пляцу”, і з діяльності якої монастир мав великі прибутки. Отже, монастир отримав від київської влади свідчення на власницькі права та точні обміри межування своїх ґрунтів, що було для монастиря дуже важливо як з матеріальної, так і з правової точки зору.

За період 1757–1786 рр. кількість насельниць *Богословського* та *Йорданського* монастирів зростає майже в 2 рази. Наприклад, у 1757 р. в *Богословському* монастирі нараховувалося 84 черниці, в *Йорданському* – 136.⁵⁶ А вже за відомостями географічних описів Києва 1775–1786 рр. у *Богословському* кількість монахинь налічує 126, а в *Йорданському* – 217⁵⁷. Таким чином, за чисельністю насельниць *Йорданський* монастир перевищував *Богословський* перед руйнівною царською реформою українських монастирів 1786 р. Обидва монастирі в кінці XVIII ст. були приписані до Кирилівського монастиря, і після закриття цієї обителі під час секуляризації у 1786 р., були залишені як діючі. На той час у *Богословському* монастирі залишилося 77 монахинь, в *Йорданському* – 106.

У 1790 р. *Богословський* дівочий монастир був перенесений на місце закритого у 1787 р. чоловічого Золотоніського Красногірського монастиря під назвою *Красногірський Богословський* монастир (нині він відроджений під назвою *Красногірський Покровський*). *Йорданський* монастир залишався на старому місці – на Подолі до 1808 р. Цікаво, що після реорганізації та закриття його в 1808 р. майже через 100 років доля *Йорданського* монастиря повторила долю свого давнього сусіда – *Богословського* монастиря. Тепер черниці *Йорданського* монастиря були переселені до *Красногірського Богословського* монастиря, але з однією поправкою – *Йорданський* монастир розчинився в *Богословському* і перестав існувати взагалі. Нарешті спільна історія цих двох монастирів та їх доля стали нероздільною.

¹ Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Українське монашество. – К., 2002. – С. 158–159.

² Назва монастиря пов'язана з іменем доньки великого князя Київського Всеволода Ярославича, князівни Анни-Янки, яка у 1086 р. прийняла в ньому постриг.

³ Дата переміщення монастиря на Поділ дослідниками вказується різна – Берлінський – 1711 р., Лебединцев – 1712 р.

⁴ *Закревский Н.* Описание Киева. – М., 1868. – Т. 1–2. – С. 201–203, 535.

⁵ *Берлінський М.Ф.* Історія міста Києва. – К., 1991. – 318 с.

⁶ *Лебединцев П.* Исторические заметки о Киеве // Киев. старина. – 1884. – Окт. – С. 227–253.

⁷ НБУВ, ф.160, № 2996, арк. 150 зв.–151.

⁸ *Петров Н.* Описание Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – К., 1875. – Вып. 1. – С. 187.

⁹ Максимович М.А. Собрание сочинений. – К., 1877. – Т. 2. – С. 379.

¹⁰ У 1618 р. священник Воскресенської церкви на Подолі Іоанн Матвійович Борецький прийняв чернечий постриг під іменем Іова, а згодом став ігуменом Михайлівського Золотоверхого монастиря.

¹¹ Никифора Федорівна Чеховичівна, дочка Федора Михайловича Чеховича, рід якого згадується в Синодику Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря (див.: ІР НБУВ, ф. 307, № 537/1743, арк. 65–68.

¹² За тестаментом Іов Борецький відписував Межигірському монастирю двір, що мав назву Черкащизна, з умовою, якщо його донька Євпраксія та племінниця Минодора не приймуть чернецтво в монастирі дівочому Михайлівському. Але так воно і сталося, тому що вже в червні того ж року ігумен Межигірського монастиря подав в Миський Суд явку, що дочка Борецького не приймає чернецтво, тому монастир, згідно тестаменту Борецького законно став власником двору і будинку Черкащизна. Документи з цієї справи були представлені в збірці Київської казенної палати серед документів Межигірського монастиря за оп. № 107–113. На жаль, всі відсутні, окрім № 109 (див.: ІР НБУВ, ф. II, № 6873).

¹³ Описание Киево-Златоверхого Михайловского монастиря, состоящей при нем Феофановской пустыни и священных достопамятностей, ближайших к сему монастирю, составлено того же монастиря иеромонахом Евстратием Голованским (див.: ІР НБУВ, ф. I, № 5631, 208 арк.).

¹⁴ Голованский Е. Киево-Златоверхий Михайловский первоклассный монастирь и его скит Феофания. – К., 1878. – С. 178.

¹⁵ Там же. – С. 104.

¹⁶ ІР НБУВ, ф. 307, № 540/1765, арк. 26–26 зв.

¹⁷ Там же, № 416/1640.

¹⁸ *Гнатенко Л.* Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Каталог. – К., 2003. – С. 39–43.

¹⁹ ІР НБУВ, ф. 301, № 216, Г. Документи Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря, за оп. № 165.

²⁰ Там само, І. Документи Київського Йорданського монастиря, за оп. 1, арк. 7.

²¹ Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – К. ; Л., 2004. – С. 785.

²² *Василенко Н.П.* Генеральное следствие о маетностях Киевского полка. 1729–1730 гг. – К., 1892. – С. 20; *Закревский Н.* Описание Киева. – М.,

1868.– С. 862–863. – є згадки про батька Богуша – Якова Гулькевича, київського протопopa та сина – Івана Богуша Гулькевича-Глебовського, ченця Печерського монастиря, які надавали землю на дівочий монастир Фрола і Лавра в Києві.

²³ Так як київські митрополити рідко мешкали в Києві, то управління землями та угіддями покладалися на їх намісників, людей здебільшого не духовного стану, які були на службі у митрополитів.

²⁴ ІР НБУВ, ф. 312, № 411/372 Соф., арк. 19.

²⁵ Там само, арк. 9.

²⁶ Там само, ф. 160, № 603, арк. 6.

²⁷ Там само, ф. 301, № 216, И. Документи Київського Йорданського монастиря, за оп. № 1, № 4; № 594, Г. Документи Богословського монастиря, за оп. № 2.

²⁸ Там само, ф.. 304, № 805, арк. 66.

²⁹ При підготовці видання каталогу автору допомагали студенти КДА, через що можливо помилка в датуванні була зроблена при переведенні дати документа на нове літочислення, не враховуючи період з вересня по грудень.

³⁰ ІР НБУВ, ф. 301, № 216, И., за оп. № 4, арк 1.

³¹ За описом документів Фролівського монастиря 1837 р. документ № 1 був вилучений при передачі з Київської казенної палати в КДА полковником Каменським в Імператорську Публічну бібліотеку.

³² Акты, относящиеся к истории Западной России. – СПб., 1853.– Т. 5.– № 181.

³³ ІР НБУВ, ф. 301, № 216, И., за оп. № 4, арк 3.

³⁴ *Дегтярьов М.Г., Реутов А.В.* Михайлівський Золотоверхий монастир. – К., 1999. – С. 92.

³⁵ ІР НБУВ, ф. 160, № 185–228.

³⁶ У документі згадується страшенна морова епідемія, яка лютувала з березня 1710 р. по січень 1711 р. в Києві та на його околицях.

³⁷ ІР НБУВ, ф. 160, № 185–228, № 28, арк. 1.

³⁸ *Лебединцев П.* Исторические заметки о Киеве // Киев. старина.– 1884. – Окт.– С. 240.

³⁹ *Закревский Н.* Описание Киева.– М., 1868. – Т. 2. – С. 526.

⁴⁰ *Алфёрова Г.В., Харламов В.А.* Киев во второй половине XVII века : Ист.-архит. очерк.– К., 1982; Доба гетьмана Івана Мазепи в документах.– К., 2007. – С. 918.

⁴¹ *Лебединцев П.* Исторические заметки о Киеве // Киев. старина. – 1884. – Окт. С. 241.

⁴² Кгитор – особа, яка за свої кошти збудувала чи облаштувала церковний храм.

⁴³ Рогатка – брус із поперечних навхрест покладених жердин.

⁴⁴ Палісад – дерев'яне укріплення, яке будувалося із скріплених ра-

зом дерев'яних брусків трикутної форми, поставлених вертикально із загостреною вершиною та обвугленою основою для кращого збереження дерева в землі.

⁴⁵ ІР НБУВ, ф. 160, № 485–228, № 28, арк. 2 зв.

⁴⁶ Там само, ф. 301, № 594, Г, за оп. № 2.

⁴⁷ Четверть – старовинна міра об'єму сипких тіл, яка дорівнює 8 четверикам (210 л).

⁴⁸ ІР НБУВ, ф. 160, № 485–228, № 28, зв. арк.3.

⁴⁹ Там само, ф. I, № 1371.

⁵⁰ Назва цієї церкви походить від місцевості, де вона була побудована. “Притыка” або пристань знаходилася в кінці Подолу, на річці Почайні, берега якої були укріплені дерев'яними зрубами. В актах другої половини XVIII ст. згадуються “пристань Притыцкая”, “шурша притыцкая”: Акты и документы, относящиеся к истории Киевской духовной академии. – К., 1904.– Т. 1, отд-ние 2.–С. 239–240.

⁵¹ Акты, относящиеся к истории Западной России.– СПб., 1851.– Т. 4. – С. 515.

⁵² Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст.– К., 1989.– С. 192.

⁵³ Киев в фондах ЦНБ АН УССР.– К., 1984. – С. 16.

⁵⁴ Дополнения к актам историческим, собранные и изданные Археологической комиссией.– СПб., 1872.– Т. 12.– С. 328.

⁵⁵ ІР НБУВ, ф. 301, № 602.

⁵⁶ Там само, ф. 160, № 1137, арк. 88–93.

⁵⁷ Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. – К., 1989.– С. 37–38.

Summary

By means of the comprehensive analysis of the archive funds of the NSLY Institute of Manuscripts an attempt at reconstruction of the history of two nunneries of Kyiv is made that enables the researcher to dispute the hypotheses of their merger advanced by the 19th century scientists.

Key words: the Kyiv Theological Nunnery, the Kyiv Jordan Nunnery, archive sources on the history of the Kyiv monasteries of the 16–18 centuries.